Мороз Т.

асп., Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України (Україна)

Moroz T.

*graduate student, Institute of linguistics named after A.A. Potebnya
of the national Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)*

ТИПИ АНТОНІМІВ У ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

THE TYPES OF ANTONYMS IN POLISH PAROEMIAS

У статті проаналізовано теоретичні праці, присвячені дослідженню категорії протилежності та типологічних різновидів антонімів. Також досліджено типи антонімів у польських прислів'ях і приказках за семантичними, формально-структурними та стилістичними ознаками. Зафіксовано низку особливих випадків вираження протиставлень у семантичному та синтаксичному відношеннях.

Ключові слова: антонім, протилежність, паремійна одиниця, опозиція, типи антонімів.

The article analyzes theoretical works on opposites and typological varieties of antonyms. It also considers features which influence on antonymous words entering into a relationship of opposition. The paper focuses on the study of the types of antonyms in Polish proverbs and sayings based on semantic, formal-structural and stylistic features. In a semantic relation the cases of presence two and more antonymous pair are fixed, which can belong both to the different types of antonyms or to the same one. Also a lot of opposition was defined based on the sex and family ties. The types of antonyms are analysed in relation to parts-of-speech expression. The analysis of single-root and multicolored opposition in the composition of the studied units, which resulted in the finding that the antonymic pairs formed bywith the help of different roots, make up the majority. The one-root antonyms in the composition are singled out Polish paremias, in particular the opposition, formed by adding prefixes to verbs bases and a negative part nie to the basics of nouns. The analysis of contextual antonyms recorded that more often opposed than individual words, and multi word part of paroemias. Issues that need further detailed study are outlined.

Key words: antonym, unit of paremiae, opposition, types of antonyms.

Одним із актуальних питань у лінгвістичній науці є дослідження паремійних одиниць (далі ПО). Їх мовна специфіка виражається, насамперед, у прислів'ях і приказках, які можуть базуватися на протиставленні та містити у своєму складі антонімічні компоненти. Паремії активно досліджуються як у вітчизняному, так і зарубіжному мовознавстві. Антонімічні співвідношення у фразеологічних одиницях української мови (без залучення до аналізу паремій) досліджувала Н. М. Бобух, явище антонімії в українських пареміях вивчав І. М. Думчак. У російському мовознавстві (на матеріалі російської мови) виконані дисертаційні роботи В. Б. Синюк «Фразеологізми з антонімічними компонентами» та Т. Г. Бочиної «Контраст як лінгвокогнітивний принцип російського прислів'я». О. А. Фролова також описувала російські фразеологізми з протиставленням. Антонімічні кореляції в ідеографічному аспекті на матеріалі англійської мови вивчала Н. В. Царегородцева, особливостями вираження контрасту в англійських і німецьких фразеологічних одиницях займалася І. М. Деева. Нам не вдалося виявити окремих монографічних досліджень, присвячених аналізу польських паремій з протилежними компонентами ані в польському мовознавстві, ані в українській полоністиці, що і зумовлює **актуальність** нашої роботи.

Мета статті полягає у дослідженні типологічних різновидів антонімів у польських пареміях. **Завданням** нашої статті є опис та аналіз семантичних, формально-структурних і стилістичних характеристик антонімів у складі польських паремій. **Джерелами** фактичного матеріалу слугували «Uniwersalny słownik języka polskiego» за редакцією С. Дубіша та чотиритомний словник «Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich» Ю. Кшижановського.

Центральним поняттям антонімії є поняття протилежності, оскільки в антонімічні відношення вступають слова, які поєднуються за змістом на основі протилежності. У мовознавстві виділяють різні типи протилежностей, наприклад: Л. О. Новиков розрізняє контрарну, векторну, контрадикторну, конверсивну. Контрарну протилежність дослідник вважає найпоширенішою в антонімічних відношеннях. Відмінність цього виду протилежності від інших обумовлена наявністю градуальних опозицій, характерним для яких є

проміжний член між антонімічними парами, наприклад: *гарячий – крижаний* (*теплий, прохолодний*). До контрарної протилежності Л. О. Новиков пропонує зараховувати координаційну протилежність, властиву деяким словам: *захід – схід, лівий – правий* та ін. Векторну протилежність науковець розглядає як протилежність різноспрямованих дій, ознак, рухів: *входити – виходити, відкривати – закривати*. Контрадикторна протилежність представлена опозиціями, в яких заперечення одного поняття є утвердженням іншого: *молодий – немолодий* [Novikov 1973: 83-84]. Конверсивна протилежність описує те саме з протилежних позицій та різних учасників ситуації: *продавати – купувати, вигравати – програвати* [Novikov 1973: 238]. А. О. Уфімцева виокремлює власне антонімію і конверсію [Ufimtseva 1968: 192-193]. Дж. Лайонз, окрім власне антонімії та конверсії, розглядає додатковість (комплементарність), значення якої вбачає у тому, що заперечення одного з членів протиставлення імплікує ствердження другого, і, навпаки, ствердження другого імплікує заперечення першого [Layonz 1978: 485-486, 493].

Співвідносне протиставлення двох і більше слів виражається саме в антонімії, тому наявність антонімічних компонентів у складі паремій, вказує на вираження полярних відношень між предметами, властивостями об'єктивної дійсності [Dumchak 2014: 393]. Питання класифікації антонімів перебуває в полі зору багатьох дослідників. Ю. Д. Апресян вважає, що основою для різних класифікацій існують такі ознаки: а) точність антонімічного зіставлення двох значень (точні – приблизні); б) міра збігу – розбіжність у сполучуваності (повні – часткові); в) кількість антонімічних значень двох слів; г) морфологічна структура антонімів (однокореневі – різнокореневі); д) тип мовних одиниць, якими представлена антонімічна пара (граматично-лексична антонімія, словесно-фразеологічні антоніми); е) частини мови та ін. [Apresyan 1995: 285]. Л. О. Новиков виділяє три ознаки, за якими антонімічні слова вступають у відношення опозиції: а) відповідність тому самому денотату / відповідність різним денотатам; б) спрямованість / неспрямованість; в) градуальність / неградуальність [Novikov 1973: 197]. Традиційно у сучасному мовознавстві

антоніми прийнято поділяти за семантичними, формально-структурними та стилістичними характеристиками [Taranenko 2004: 27].

У семантичному відношенні антоніми поділяють на кілька основних класів за типом протиставлення. Л. О. Новиков за семантичними характеристиками виділяє чотири типологічні різновиди антонімів: векторні, градуальні, комплементарні й антоніми-конверсиви [Novikov 1973: 200]. Л. А. Лисиченко пропонує такий поділ антонімів: 1) антоніми, що виражають градуальну якісну оцінку; 2) антоніми-конверсиви; 3) антоніми, що виражають протилежну спрямованість дії або ознаки; 4) антоніми, що відтворюють комплементарну протилежність понять [Lysychenko 1976: 103-104]. О. О. Тараненко розрізняє градуальні, комплементарні, векторні та координатні антоніми [Taranenko 2004: 28-29].

Градуальні (або контрарні) (від лат. *contrarius* – 'протилежний') антоніми позначають два діаметрально полярні видові поняття певного родового поняття, характеризують якісну протилежність і протилежність координатних понять та утворюють градуальні опозиції [Taranenko 2004: 28; Novikov 1973: 217]. М. С. Трубецької пропонує називати градуальними (ступінчастими) опозиції, «члени яких відрізняються різним ступенем або градацією тієї самої ознаки...Член опозиції, якому властива наявність крайнього ступеня цієї ознаки, називається крайнім або зовнішнім, інші члени є середніми» [Trubetskoy 1960: 83]. Характерними для цього типу антонімів є такі ознаки: а) між протилежними поняттями (здебільшого якості, кількості, дії, ознаки дії або якості) можна поставити середній член – проміжну ланку: *хороший – поганий, яскравий – тьмянний*; б) заперечення одного з антонімів не є ствердженням іншого: *любов – ненависть* [Taranenko 2004: 28].

Комплементарні (від лат. *complementum* – 'доповнення') антоніми позначають два взаємодоповнювальні видові поняття, які водночас становлять певне родове поняття [Taranenko 2004: 28]. Антоніми цієї групи не мають проміжних ланок зі значеннями ступенів або градації вияву відповідних ознак. Л. О. Новиков наголошує на тому, що такі антоніми не можуть відповідати тому самому денотату, не виражають спрямованість і не утворюють градуальних опозицій [Novikov 1973: 232]. Серед науковців

немає одностайної думки стосовно віднесення до комплементарних антонімів слів, що позначають живі істоти за біологічною статтю (чоловічою чи жіночою) та за родинними зв'язками. Дж. Лайонз такі лексеми, як *брат – сестра, чоловік – жінка* розглядає не як антоніми, а як конверсиви [Layonz 1978: 493]. Найчастіше такі лексеми називають корелятивними протилежностями [Taranenko 2004: 28]. **Векторні** антоніми характеризуються спрямованістю та позначають дві однакові, протилежно спрямовані дії, а також явища, ознаки, напрями, відношення [Taranenko 2004: 28]. **Координатні** антоніми позначають протилежність просторового або часового відрізка, сторін світу або доби, а також суміжні з цими полюсами поняття [Taranenko 2004: 28]. Л. О. Новиков зараховує цю групу до градуальних протиставлень, оскільки координатні слова мають проміжний член, як і градуальні опозиції, середній член яких не пов'язаний зі ступенем вияву якості чи ознаки [Novikov 1973: 217]. Натомість О. О. Тараненко виділяє їх як окремий тип антонімів [Taranenko 2004: 28]. Ми так само будемо розглядати координатні опозиції як окремий різновид антонімів. **Контрадикторні** антоніми утворюються за допомогою префікса *не-* та не мають точної визначеності (*дорогий – недорогий*) [Kocherhan 2001: 205]. Л. О. Новиков вважає, що контрадикторні відношення збігаються з комплементарними [Novikov 1973: 84]. Особливість таких опозицій полягає у відсутності проміжної ланки. Натомість М. П. Кочерган виділяє контрадикторні антоніми як окремий тип [Kocherhan 2001: 205]. Ми, слідом за Л. О. Новиковим, будемо розглядати контрадикторні антоніми у складі комплементарних антонімів. **Антоніми-конверсиви** – це слова з лексичним або граматичним значенням, протилежним щодо значення відповідного іншого слова [Klymenko 2004: 265]. Дж. Лайонз вказує на можливість існування між антонімією та конверсивністю певного паралелізму, однак вважав конверсиви особливим видом семантичних зв'язків [Layonz 1978: 493]. Ю. Д. Апресян стверджує, що антоніми та конверсиви пов'язані, але по-різному. Відношення валентних структур антонімів ближче до відношення валентних структур синонімів, а не конверсивів: антонімами, як і синонімами, можуть бути одновалентні та безвалентні слова, а конверсиви,

принаймні на глибинному рівні, завжди повинні бути двовалентними [Apresyan 1995: 261]. Л. О. Новиков зауважує, що, хоча конверсія й антонімія в цілому явища різнопланові, між ними існує певна взаємодія. Він виділяє низку специфічних ознак антонімів-конверсивів: а) здатність до конверсності, вираження двосторонніх зв'язків; б) здатність позначати ту саму дію, відношення у вигляді «зворотних» за своїм змістом слів, співвідносних із двома протиставленими учасниками ситуації; в) вказують на зустрічну спрямованість дій, відношень). Науковець вважає що антоніми-конверсиви містять частину як конверсивів, так й антонімів, тому можуть розглядатися не лише як різновид конверсії, а й як типологічний різновид антонімії [Novikov 1973: 206]. О. О. Тараненко антоніми-конверсиви, які виражають протилежно спрямовані дії в межах однієї спільної ситуації, наприклад *купувати – продавати* (одна ситуація, з боку або продавця, або покупця), зараховує до класу векторних [Taranenko 2004: 28]. Ми приймаємо позицію О. О. Тараненка й антоніми-конверсиви будемо розглядати у складі векторних.

У польських переміях за семантичними ознаками ми будемо виділяти контрарні (або градуальні), векторні, комплементарні та координатні типи антонімів. Як уже було сказано вище, контрадикторні антоніми ми зараховуватимемо до комплементарних.

Контрарні (або градуальні) антоніми нам вдалося виявити у таких польських ПО: *Gdyby **młodość** wiedziała, gdyby **starość** mogła!* [Dubisz 2003]; *Kto się na **gorącym** sparzył, ten na **zimne** dmucha* [Dubisz 2003]; ***Dobry** adwokat, **zły** sąsiad* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 8]; *Kto **mniej** afektu, ma **więcej** rozumu* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 9]; ***Dobrych** ostrzēm częstokroć, **złych** bijecie płazę* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 88]; ***Bogaty** je, kiedy mu się chce, a **ubogi**, kiedy może* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 125]; ***Chudy** – do budy, **tłusty** – do kapusty* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 294]; *Gdzie **młody** wystąpi, tam szaleje **stary*** [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 504]; *Nim **tłusty** schudnie, to **chudy** zdechnie* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 517]; ***Dobrego** i karczma nie zepsuje, **złego** i kościół nie naprawi* [Dubisz 2003]; ***Stare** drzewo ma rdzeń, a **młode** ni to ni owo* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 494]; ***Prostą** drogą cały świat przejdiesz, a **krzywą** progu nie przestąpisz* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 484]; ***Głupcy** domu budują, a*

mądrzy je kupują [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 467]; *Dalekie rzeczy upatrujemy, a bliskich nie widzimy* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 409]; *Lepsy chłopak młody niżli gdowiec stary* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 275]. Антонімічні опозиції цього типу антонімів щодо частиномовного вираження переважно представлені прикметниками, рідше – іменниками та числівниками.

Комплементарний тип антонімів ми зафіксували у складі таких паремій: *Chorego pytają, zdrowemu dają* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 288]; *Długie życie, długa śmierć* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 970]; *Tfu, nieżonatemu kpu, żonatemu baba napluje* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 964]; *Daj komu po woli, to sam będziesz w niewoli* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 752]; *Zła wola – niewola* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 752]; *Swój afekt kto dobywa, cudzy wzajem pobudza* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 9]; *Cudzego chce, a swego nie może* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 339]; *Gdzie nie można dobrocią, tam trzeba złością* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 449]; *Lepszy żywy pies od zdechłego lwa* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 995]; *W cudzych ostrowidzami, a w swoich kretami jesteśmy* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 342]; *Do swego diabeł łyżkę miodu włożył, a do cudzego dwie* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 340]; *Cudze chwalicie, swego nie znacie* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 338]; *Za cnotami zysk pewny, za grzechami szkoda* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 335]; *Deszcz we żniwa, płacz przy obiedzie, śmiech w kościele* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 422]; *Mowa jest srebrem, a milczenie złotem* [Dubisz 2003]. У наведених прикладах члени опозиційних пар найчастіше виражені прикметниками й іменниками.

Векторні антоніми можна виділити у таких польських прислів'ях: *Nie wszystko się dobrze kończy, co się dobrze zaczyna* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 815]; *Kto przyjdzie zdrów na wesele, to pójdzie zdrowy kulas* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 638]; *Leprze słońce wschodzące niżli zachodzące* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 232]; *Jak drzwie u dołu cicho chodzą, to u góry skrzypią* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 495]; *Łacno w dół, z dołu niełacno* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 479]; *Dobrodziejstwo dane wymawiać, gorzej niż odmawiać* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 451]; *Co od diabła wyszło, do diabła powraca* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 426]; *Jedną ręką daje, a dwiema odbiera* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 405]; *Na wzgórkę wywiało, na dole wyprzało*

[Krzyżanowski 1969: T. I, S. 479]. Цей тип антонімів представлений здебільшого дієсловами, рідше – іменниками та прислівниками.

Координатні антоніми ми знайшли у складі таких паремій: *Jak komu z rana, to i do wieczora* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 21]; *Raz na wierzchu, raz na spodzie* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 677]; *Ja w prawo, ty w lewo* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 296]; *Dzień do pracy, noc do spania* [Dubisz 2003]; *Kto się w dzień cieląt boi, w nocy woły kradnie* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 313]; *Wiosna piękno kwiatkami, a jesień snopkami* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 713]; *Przodki sławne zły potomek szpeci* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 1111]; *Długi – wczoraj, dzisiaj drugi* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 440]; *Daj mu dziś, on chce jutro, a nie dasz pojutrze, masz wroga* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 402]; *Co masz dziś uczynić, nie odkładaj na jutro* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 394]; *Dziś człowiek żyje, a jutro gnije* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 381]; *Lato robi (zarobi), zima zje* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 277]; *Co się w lecie zarobi, tym się w zimie żyje* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 276]. У складі координатних опозицій переважно виступають прислівники, рідше – іменники.

У польських прислів'ях і приказках нам вдалося зафіксувати чимало протиставлень за статтю та за родинними зв'язками, які, як уже зазначалося вище, найчастіше називають корелятивними протилежностями, наприклад: *Baba swoje, chłop (czart, dziad) swoje* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 32]; *Do ojca po grosz, do matki po koszulę* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 700]; *Dziadek z pola, babka ze wsi, oboje się razem zeszli* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 523]; *Dobrze czasem, gdy mąż ślepy, a żona głucha* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 430]; *Mąż głową domu, a żona szyją* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 431].

У досліджуваних ПО протиставлення виражаються переважно однією опозиційною парою. Однак трапляються випадки наявності двох і більше антонімічних пар, які можуть належати як до різних типів антонімів, так і до тих самих, напр.: *Człek do złego leci jako wóz z góry, a do dobrego jak wóz pod górę* (*do złego / do dobrego* – контрарні; *z góry / pod górę* – векторні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 444]; *Dobre drzewo dobre rodzi owoce, a złe drzewo złe* (*dobre drzewo / złe drzewo* – контрарні; *dobre owoce / złe* –

контрапні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 489]; *Kto się cudzym zbogaci, przy tym i swoje utraci* (cudzym / swoje – комплементарні; zbogaci / utraci – векторні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 122]; *Kto cudze błędy wspomina, o swych własnych zapomina* (cudze / o swych – комплементарні; wspomina / zapomina – векторні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 115]; *Cudzy baran kruchy, a swój żyłasty* (cudzy / swój – комплементарні; kruchy / żyłasty – контрапні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 59]. *Z wierzchu biały, wewnątrz czarny* (z wierzchu / wewnątrz – комплементарні; biały / czarny – контрапні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 83]; *Głupi daje, mądry bierze* (głupi / mądry – контрапні; daje / bierze – векторні) [Dubisz 2003]; *Prawda jedna, nieprawd niezliczenie wiele* (prawda / nieprawd – комплементарні; jedna / wiele – контрапні) [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 1066]; *Co pokój zrodzi, to wojna wygubi* (pokój / wojna – комплементарні; zrodzi / wygubi – векторні) [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 994]; *Dobrodziejstwa piszą się na piasku, a krzywdy ryją się na kamieniu* (dobrodziejstwa / krywdy – комплементарні; piszą się / ryją się – векторні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 450]; *Lepsza krótka wojna niż długi pokój* (krótka / długi – контрапні; pokój / wojna – комплементарні) [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 746]; *Zły człowiek rodzi się na śmierć, a dobry na życie* (zły / dobry – контрапні; na śmierć / na życie – комплементарні); [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 388]; *Zgoda buduje, niezgoda rujnuje* (zgoda / niezgoda – комплементарні; buduje / rujnuje – векторні) [Dubisz 2003]; *Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć* (z mądrym / z głupim – контрапні; zgubić / znaleźć – векторні) [Dubisz 2003]; *Daj, Boże, w dobry czas mówić, a we zły milczeć* (w dobry / we zły – контрапні; mówić / milczeć – векторні) [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 533]; *Nie masz łatwiejszego, jak dobra pozbyć, a złego się nabawić* (dobra / złego – контрапні; pozbyć / nabawić – векторні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 448]; *Człek do złego leci jako wóz z góry, a do dobrego jak wóz pod górę* (do złego / do dobrego – контрапні; z góry / pod górę – векторні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 444]; *Dłużnik wesół bierze, smutno oddaje* (wesół / smutno – контрапні; bierze / oddaje – векторні) [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 440]; *Kto się rano śmieje, wieczór płacze* (rano / wieczór – координатні; śmieje / płacze – контрапні)

[Krzyżanowski 1972: Т. III, S. 21]. Найчастіше поєднуються контрарні різновиди антонімів з векторними, а також комплементарні з векторними.

У формально-структурному відношенні прийнято виділяти різнокореневі та спільнокореневі (або однокореневі) антоніми. Думки науковців стосовно такого поділу різняться. І. Г. Мхітарян зауважує, що не варто виділяти однокореневі антоніми, тому що лексеми, утворені за допомогою префіксів та заперечної частки *не*, не є справжніми, не виражають протилежності [Mkhitaryan 1963: 91]. Іншої думки Л. О. Новиков, Л. А. Лисиченко, Л. М. Полюга. Вони вважають за потрібне виділяти як різнокореневі, так і однокореневі типи антонімів [Novikov 1973: 159; Lysychenko 1976: 105; Polyuha 2006: 12]. В однокоренових антонімах протилежне значення виражається афіксами, а не коренями слів. Різновид цих антонімів виникає в результаті приєднання антонімічних префіксів (*сходиться – розходиться*) і префікса із заперечним значенням, який приєднується до тієї самої лексеми (*воля – неволя*) [Polyuha 2006: 13]. Не всі слова із заперечним значенням варто відносити до антонімів, а лише ті, які утворюють нове поняття, значення. Приклади типу *червоний – не червоний*, на нашу думку, не утворюють опозиції, оскільки лексеми *не червоний* не виражають протилежного поняття і не називають нове поняття, а лише заперечують ознаку попереднього слова *червоний*. Натомість антонімічна пара *воля – неволя* утворює опозицію, тому що лексема *неволя* виражає нове значення, яке є протилежним до лексеми *воля*. Різнокоренева антонімія представлена лексемами з різними коренями, має чітку вираженість та визначеність [Novikov 1973: 160].

У складі польських паремій різнокореневі антоніми становлять більшість. Однокореневі опозиції творяться за допомогою префіксів *od-*, *do-*, *na-*, *prze-*, *przy-*, *w-*, *wy-*, *po-*, *za-*, *z-*, *roz-*, які додаються до дієслівних основ, наприклад: *Więcej Bóg może **odpuścić**, niż człowiek **dopuścić*** [Krzyżanowski 1969: Т. I, S. 186]; *Żaden tego nie **nawrócić**, od kogo Bóg **twarz odwróci*** [Krzyżanowski 1969: Т. I, S. 189]; *Co na **cle odchodzi**, na **cle przychodzi*** [Krzyżanowski 1969: Т. I, S. 327]; *Na **cle przyszło**, na **przewozie odeszło*** [Krzyżanowski 1969: Т. I, S. 327]; *Co Bóg **złączył**, to **chyba śmierć rozłączy*** [Krzyżanowski 1969: Т. I, S. 156]; *Co Bóg **złączy**, tego i **diabeł nie rozłączy*** [Krzyżanowski 1969: Т. I, S. 155]; *Kto **cudze błędy wspomina**, o **swych***

własnych zapomina [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 115]. У складі польських прислів'їв ми також виявили однокореневі іменникові антоніми, утворені за допомогою заперечної частки *nie*: *Zgoda buduje, niezgoda rujnuje* [Dubisz 2003]; *Daj komu po woli, to sam będziesz w niewoli* [Krzyżanowski 1972: T. III, S. 752]; *Prawda jedna, nieprawd niezliczenie wiele* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 1066]; *Lepiej być przyjacielem z daleka niż z bliska nieprzyjacielem* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 1120]; *Nie słuchaj, co źle mówią o twoim przyjacielu, a nie mów źle o twoim nieprzyjacielu* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 1121]; *Lepsza trocha w pokoju niż wielka hojność w niepokoju* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 994]; *Daj chłopu wolę, a sam wleź w niewolę* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 267].

За стилістичними ознаками розрізняють загальномовні (або повні) та контекстуальні (або неповні) антоніми. Загальномовні опозиції (постійні, узуальні) взаємодіють між собою в тих самих умовах, їх антонімічні відношення зрозумілі без будь-якого контексту [Ponomariv 1993: 66]. Контекстуальними називають антоніми, які вживаються в переносному значенні, яке не закріплене в мові, а функціонує лише в певному відповідному контексті. Цей різновид антонімів є явищем індивідуального творення [Ponomariv 1993: 66]. До неповних антонімів наближаються опозиційні зіставлення слів, які вказують на: а) різну стать людей; б) терміни родинної спорідненості; в) стать, вік тварин і птахів; г) соціальні та професійні групи людей; д) різне становище в суспільстві [Polyuha 2006: 22].

Контекстуальні антоніми ми виявили у таких польських пареміях: *Kto nie ma szczęścia w kartach, ten ma szczęście w miłości* [Dubisz 2003]; *Co dwie głowy, to nie jedna* [Dubisz 2003]; *Wysoki (wyrósł) jak dąb, a głupi jak głąb* [Dubisz 2003]; *Ojciec ścisnął, a syn rozrzucił* [Krzyżanowski 1970: T. II, S. 703]; *Wola córki jest trzcina, a wola ojca jest wiatr, który ją ugina* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 337].

Аналіз контекстуальних антонімів показав, що найчастіше протиставляються не окремі слова, а кількаслівні частини паремій, наприклад: *Z chłopca wyrósł, a do chłopca nie dorósł* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 275]; *Kochają się jak bracia, a żrą się jak psi*

[Krzyżanowski 1969: T. I, S. 194]; *Dobrego karczma nie zepsuje, a złego kościół nie naprawi* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 451]; *Święty Andrzej grzechem, święta Katarzyna śmiechem* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 19]; *Nie ma ryby bez ości, a człowieka bez złości* [Dubisz 2003]; *Chłop mowny a kot łowny z głodu nie zemrą* [Dubisz 2003]; *Adwokat po sprawie, panna po zabawie – diabła warci* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 8]; *Substancja na piądz, ambicja na milę* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 16]; *Długów siła, a pieniędzy mało* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 439]; *Dostojni dłużnicy – źli płatnicy* [Krzyżanowski 1969: T. I, S. 441]; *Góra z górą się nie zejdzie, ale człowiek z człowiekiem zawsze* [Dubisz 2003]; *Mała jak palec, a zła jak padalec* [Dubisz 2003].

Отже, ми проаналізували теоретичні праці, присвячені дослідженню категорії протилежності та типологічних різновидів антонімів. Враховуючи наявні класифікації, антонімічні пари у польських пареміях ми описали за семантичними, формально-структурними та стилістичними характеристиками. У польських ПО за семантичними ознаками ми виділили контрарні, комплементарні, векторні та координатні типи антонімів. Як свідчить аналіз фактичного матеріалу, протиставлення виражаються переважно однією опозиційною парою. Однак трапляються випадки наявності двох і більше антонімічних пар, які можуть належати як до різних типів антонімів, так і до тих самих. У формально-структурному відношенні проаналізовано однокореневі та різнокореневі антонімічні пари. Однокореневі опозиції у складі польських паремій творяться за допомогою додавання префіксів до дієслівних основ та заперечної частки *nie* до основ іменників. Щодо частиномовного вираження антонімів можна констатувати, що найчастіше трапляються різнокореневі опозиції, серед яких у складі паремій найбільше дієслівних векторних, іменникових комплементарних і прислівникових контрарних антонімів. За стилістичними ознаками ми виділили загальномовні та контекстуальні антоніми. Як показали дослідження контекстуальних антонімів, найчастіше протиставляються не окремі слова, а кількаслівні частини паремій. Питання антонімії у польських пареміях ще недостатньо вивчене, тому ми плануємо й надалі досліджувати семантичні та структурні характеристики польських паремійних одиниць.

REFERENCES:

1. Apresyan, Yu.D. (1995). Izbrannye trudy. T. I. Leksicheskaya semantika. Moskva.
2. Dubisz, S. (red) (2003). Uniwersalny słownik języka polskiego. T. 1-4. Warszawa. Wersja elektroniczna dostępna na CD-ROM (wersja 1.0, 2004).
3. Dumchak, I.M. (2014). Yavlyshche antonimiyi v ukrayins'kykh paremiyakh. Sultanivs'ki chytannya, 3, 392-397.
4. Klymenko, N.F. (2004). Konversiya. [W:] Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya. Kyiv, 265-266.
5. Kocherhan, M.P. (2001). Vstup do movoznavstva. Kyiv.
6. Krzyżanowski, J. (1969-1972). Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich. T. 1-4. Warszawa.
7. Layonz, Dzh. (1978). Vvedenie v teoreticheskuyu lingvistiku. Moskva.
8. Lyschenko, L.A. (1976). Leksykolohiya suchasnoyi ukrayins'koyi movy. (Semantychna struktura slova). Kharkiv.
9. Mkhitarian, I.G. (1963). Ob antonimakh v russkom yazyke. Sb. nauch. tr. Erevanskogo ped. in-ta. Ser. russkogo yazyka, 1, 89-99.
10. Novikov, L.A. (1973). Antonimiya v russkom yazyke (semanticheskij analiz protivopozhnosti v leksike. Moskva.
11. Polyuha, L.M. (2006). Pro antonimy ta yikh vykorystannya. [W:] Povnyy slovnyk antonimiv ukrayins'koyi movy. Kyiv.
12. Ponomariv, O.D. (1993). Stylistyka suchasnoyi ukrayins'koyi movy. Kyiv.
13. Taranenko, O.O. (2004). Antonimy. [W:] Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya. Kyiv, 27-29.
14. Trubetskoy, N.S. (1960). Osnovy fonologii. Moskva
- Ufimtseva, A.A. (1968). Slovo v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka. Moskva.

Ніколаєнко Л.

к.філол.н., доц. Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України

Nikolaienko L.

PhD., Associate Professor, O.O. Potebnya Institute of Linguistics of National Academy of Sciences of Ukraine

РОЗВИТОК ЕМОТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ У ПОХІДНИХ ВІД ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИХ ОСНОВ *VIDĚTI ТА *ZĚRĚTI У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ